

Ελευθερία

- για σένα θα δακρύσει από χαρά ο ήλιος.

Οδυσσέας Ελύτης

EIKONA ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χάρτης του Αρχιπελάγους. Έγχρωμη χαλκογραφία από το βιβλίο του O. Dapper, *Naukenige Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middelantsche zee*, Άμστερνταμ, 1688.

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1997
ΕΤΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ
1947 - 1997

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Του Γιάννη Γιαννόπουλου

ΑΘΗΝΑ 1997

Έκδοση της Βουλής των Ελλήνων
ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ
Του Γιάννη Γιαννόπουλου

ISBN 960-560-005-6

Εικονογράφηση: Από τη φιλόλογο Ευρυδίκη Αμπατζή, της Βιβλιοθήκης της Βουλής
(σε συνεργασία με το συγγραφέα).

Σχεδιασμός, Παραγωγή: ERGO m&p Γραφικές Τέχνες ΕΠΕ

Πρόλογος

Η παρούσα έκδοση της Βουλής των Ελλήνων εντάσσεται στο πλαίσιο των εκδηλώσεων που διοργάνωσε το Κοινοβούλιο για τον εορτασμό της 50ης επετείου από την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στον κορμό του ελληνικού κράτους.

Στο βιβλίο αυτό επιχειρείται η συνοπτική παρουσίαση της ιστορίας της Δωδεκανήσου από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι τη σύγχρονη εποχή, μέσα από την οποία αναδεικνύεται η γεωπολιτική σημασία του δωδεκανησιακού χώρου και κυρίως ο ρόλος του δωδεκανησιακού ελληνισμού ως δημιουργού πολιτισμού, αλλά και ως φορέα επικοινωνίας μεταξύ του ευρωπαϊκού και του μεσογειακού κόσμου.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της δωδεκανησιακής ιστορίας είναι η αδιάσπαστη αλυσίδα των αγώνων και των επιτευγμάτων, που καταδεικνύουν τη διαρκή ελληνική παρουσία στο νησιωτικό αυτό σύμπλεγμα ήδη από τη δεύτερη π.Χ. χιλιετία. Αξίζει ιδιαίτερης μνείας ο ρόλος των συλλογικών θεσμών που οι Δωδεκανήσιοι συγκρότησαν και ανέπτυξαν στις τελευταίες περιόδους της ξένης κυριαρχίας. Μέσα από αυτούς, διαφύλαξαν ενεργή την εθνοπολιτισμική τους ταυτότητα, ως τη στιγμή που οι εθνικοί αγώνες και η διεθνής συγκυρία επέτρεψαν την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στον κορμό του ελληνικού κράτους.

Η «Σύντομη Ιστορία της Δωδεκανήσου» έχει σκοπό να συμβάλει στην ενεργοποίηση της συλλογικής ιστορικής μνήμης και να τιμήσει τους αγώνες του δωδεκανησιακού ελληνισμού για την ένωση με την Ελλάδα, για την ελευθερία και την πρόοδο.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΧΡ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Εισαγωγικά

Δωδεκάνησος ονομάζεται το νησιωτικό σύμπλεγμα του νοτιοανατολικού Αιγαίου Πελάγους, που περιήλθε στην Ελλάδα το 1947 και αποτελεί το νομό Δωδεκανήσου. Ο τύπος Δωδεκάνησα είναι κοινότερος και διαδεδομένος αλλά λιγότερο δόκιμος. Τα νησιά του συμπλέγματος προσδιορίστηκαν γεωγραφικά ως Νότιες Σποράδες.

Η Δωδεκάνησος, παρά το όνομα που δηλώνει ορισμένο αριθμό νησιών, απαρτίζεται από πολλά νησιά, νησίδες και βραχονησίδες. Ως νησιά λογαριάζονται σήμερα - όλα κατοικημένα - τα εξής 15: Αγαθονήσι, Αστυπάλαια, Κάλυμνος, Κάρπαθος, Κάσος, Καστελλόριζο ή Μεγίστη, Κως, Λειψοί, Λέρος, Νίσυρος, Πάτμος, Ρόδος, Σύμη, Τήλος και Χάλκη. Στα νησιά δε συνυπολογιζόταν ως το 1953 το Αγαθονήσι. Από τις νησίδες τις από το 1951 ως το 1991 απογραφές της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.) αναγράφονται 20 κατοικημένες - 3 με ελάχιστους κατοίκους σε μία μόνο απογραφή - και μία ακατοίκητη.

Το όνομα Δωδεκάνησος, που εμφανίζεται στις γραπτές πηγές της βυζαντινής περιόδου τον 8ο αιώνα μ. Χ., δεν αποδίδεται στη σημερινή Δωδεκάνησο, αλλά σε 12 νησιά των Κυκλάδων γύρω από τη Δήλο. Μετά το 1204 το όνομα διατηρήθηκε και αναφερόταν στην επικράτεια, στο δουκάτο, του Βενετού Μάρκου Σανούδου και των διαδόχων του (13ος - 14ος αι.) στις Κυκλάδες. Στην οθωμανική περίοδο η σημερινή Δωδεκάνησος μαζί με την Ικαρία, που σήμερα ανήκει στο νομό Σάμου, αποτέλεσαν διοικητική περιφέρεια του Οθωμανικού Κράτους, το σαντζάκι της Ρόδου. Τα νησιά αυτού του σαντζακίου, με εξαίρεση την Ικαρία και το Καστελλόριζο, το 1912 κατέλαβε η Ιταλία. Στις εκθέσεις του Έλληνα προξένου στη Ρόδο, του Μαΐου-Ιουνίου 1912, αυτά φέρονται πλώς ως *Νήσοι*. Επίσης, το συνέδριο των εκπροσώπων τους για την ίδρυση αυτόνομης *Τομιτείας του Αιγαίου*, τον Ιούνιο του ίδιου έτους, ονομάζεται *Κοινόν των νησιωτών του Αιγαίου Συνέδριον*. Με την ίδια λογική οι Ιταλοί ονόμασαν τα νησιά *Isole Italiane dell'Egeo* (Ιταλικά Νησιά του Αιγαίου).

Τα αμέσως, όμως, επόμενα χρόνια τα νησιά αυτά επικράτησε να ονομάζονται *Δωδεκάνησος* ή *Δωδεκάνησα*. Η ελληνική βιβλιογραφία αποδίδει το όνομα στα δώδεκα προνομιά μινικά νησιά του σαντζακίου της Ρόδου, στα νησιά Αστυπάλαια, Ικαρία, Κάλυμνος, Κάρπαθος, Κάσος, Καστελλόριζο, Λέρος, Νίσυρος, Πάτμος, Σύμη, Τήλος και Χάλκη. Γι' αυτό και τοποθετεί το χρόνο εμφάνισης του ονόματος πριν από την ιταλική κατάληψη. Αντίθετα, ένα σύντομο ιταλικό κείμενο του 1920, που περισσότερο αποτελεί ένα είδος δημοσιογραφικής ανταπόκρισης παρά μια συστηματική μελέτη, με τον τίτλο *Dodecaneso*, υποστηρίζει ότι πριν την ιταλική κατάληψη των νησιών τέτοιο όνομα δεν υπήρχε (βλ. και όσα είπαμε παραπάνω για τις προξενικές εκθέσεις και για το συνέδριο της Πάτμου). Ο συντάκτης του Giotto Dianelli, για να στηρίξει την άποψή του, επικαλείται τα πολλά κείμενα (*scritti*), που γράφτηκαν κατά το χρόνο της πρακτικής κατάληψης των νησιών, όταν, ακόμη, αυτά δεν είχαν κανένα κοινό όνομα.

Από τότε, όμως, όπως λέει, άρχισε να γίνεται πάντοτε λόγος για τη Ρόδο και τη Δωδεκάνησο (*Rodi e Dodecaneso*). Έχω τη γνώμη ότι η συμπαράθεση των δύο λέξεων ίσχυσε μέχρι να επικρατήσει από αυτές η δεύτερη. Τώρα, έγραφε ο Dianelli το 1920, όλοι λένε Δωδεκάνησος και γίνονται χωρίς άλλο αντιληπτοί. Και προσθέτει κάτι, που είναι ακόμη περισσότερο ενδιαφέρον. Ότι το όνομα οφείλεται σε εισήγηση, η οποία εύκολα έγινε αποδεκτή από τις αρχές, γιατί έφερνε στη μνήμη το μεσαιωνικό όνομα Δωδεκάνησος, προφανώς όχι αυτό των Βυζαντινών αλλά του δουκάτου των Σανούδων στις Κυκλάδες. Δεν ήταν, βέβαια, εκείνα τα νησιά τα ίδια με αυτά, που κατακτήθηκαν το 1912. Το όνομα, ωστόσο, εξυπηρετούσε την ιδεολογία της επέκτασης. Ο νέος λατινικός πολιτισμός κατ' αυτό τον τρόπο κινούνταν περίπου στα χνάρια του παλαιότερου. Η υιοθέτηση του ονόματος Δωδεκάνησος ήταν μια ιδεολογική κατασκευή, που συνέφερε. Αφού παρέπεμπε σ' ένα λατινικό παρελθόν, ήταν, όπως λέει και ο Dianelli, ένα ωραίο όνομα (*bel nome*). Αλλά και τους Έλληνες συνέφερε, γιατί διεκδικώντας είτε το μείζον, την ενσωμάτωση στην Ελλάδα, είτε το έλασσον, την αυτόνομη πολιτεία, είχαν, όταν αναφέρονταν σ' αυτά τα αιτήματα, ένα όνομα, που έκλεινε μέσα όλα τα νησιά. Αυτό το όνομα και τα παράγωγά του από ελληνικής πλευράς κυριάρχησαν χωρίς καμιά δυσκολία.

Η επτά χιλιετιών ιστορία των νησιών της Δωδεκανήσου - ελληνικών από τη δεύτερη χιλιετία π. Χ. - είναι πολυχύμαντη. Μερικές λέξεις μπορούν να αποτελέσουν κλειδιά για την ανάγνωσή της: νησί, έδαφος, θάλασσα, πλοία, σφουγγάρια, εμπόριο, μόχθος και κίνδυνος, μετανάστευση, πολιτισμική δημιουργία και αλληλεπίδραση, επιδρομή, πόλεμος, κατάκτηση, κοινή δράση μέσα από συλλογικούς θεσμούς, αντίσταση, πόνος και δάκρυ, χορός και τραγούδι, ελευθερία.